

Tipboek voor de leerkracht

1. Inleiding

In Boeren voor Natuur komen veel onderwerpen bij elkaar. De boerderij wordt daardoor voor kinderen een plek waar ze verbanden leren zien tussen boeren, natuur, landschap, voedsel, koopgedrag en duurzaamheid.

In het Kinderdoeboek worden diverse onderwerpen aangestipt op het niveau van kinderen in de bovenbouw van de basisschool. Korte stukjes tekst worden gecombineerd met doe-dingen. Hierin zijn diverse vakken verwerkt, zoals taal, rekenen, aardrijkskunde, natuur en crea.

Het Kinderdoeboek is bedoeld ter voorbereiding en eventueel verwerking voor schoolklassen die de boerderij bezoeken. Je kunt het Kinderdoeboek gebruiken om je eigen lessen samen te stellen, of je kunt gebruik maken van de voorbeeldlessen. Het Kinderdoeboek is zo gemaakt, dat kinderen het mee naar huis kunnen nemen. Hoewel schoolklassen de eerste doelgroep zijn, wordt het ook wel meegegeven aan kinderen die bij een andere gelegenheid de boerderij bezoeken.

2. Lessen in combinatie met een bezoek aan de boerderij

Lesvoorbereidingsformulier	Les 1: de boerderij
Boeren voor natuur	
Beginsituatie	
Dit is de eerste les in een serie van 3 over de boerderij en Boeren voor natuur. De lessen vormen een voorbereiding op een bezoek aan de boerderij. Het bezoek kan bijvoorbeeld na de derde les worden gepland, of tussen de tweede en de derde les.	
Lesdoelen	
De kinderen kunnen aan het eind van de les verwoorden waarom boeren belangrijk zijn. Ze weten dat boeren ons voedsel produceren. Ze begrijpen dat ons landschap voor een groot deel door boeren wordt bepaald. Ze maken kennis met enkele wetenswaardigheden over het boerenbedrijf.	
Pagina's uit kinderboek, materialen	
1 Boeren 2 Boeren voor Natuur 3 Kringloop 5 Boerenpraat (woordenboek(en)) 9 Koeien 11 Landschap (tekenpapier, kleurpotloden etc.)	
Organisatie van de les	
<ul style="list-style-type: none"> - Alle kinderen hebben hun eigen kinderboek - Klaarleggen: tekenpapier, kleurpotloden etc. - Klaarleggen: 1 of meer woordenboeken 	

Lesverloop		
Tijd	Introductie	Werkvormen
9.00 uur	<ul style="list-style-type: none"> Voor de les materiaal klaar zetten Kinderdoeboeken uitdelen Starten met een aantal vragen: <ul style="list-style-type: none"> Wie van de kinderen woont op de boerderij of kent iemand die op een boerderij woont? Wat gebeurt er op een boerderij? Hoe ziet het eruit? Waar zijn boerderijen? Wat betekent platteland? Waarom zijn boeren belangrijk? 	Vragen stellen/ antwoord geven
9.15	Kern <ul style="list-style-type: none"> Voorlezen tekst over boeren 	Luisteren
9.30	<ul style="list-style-type: none"> Foto landschap: teken pijltjes bij wat je denkt dat de boer in het landschap heeft gemaakt. <ul style="list-style-type: none"> Wie kan er vertellen wat hij heeft gedaan? (bijna alles is door de boer aangelegd) Voorlezen tekst over boeren voor natuur Puzzel laten maken (je kunt er ook voor kiezen deze voor thuis te bewaren) Voorlezen teksten over kringloop <ul style="list-style-type: none"> Bekijk het plaatje goed Wie kan uitleggen hoe de kringloop werkt? Rekenopdracht 	Zelfstandig werken Vragen stellen/ antwoord geven Luisteren Zelfstandig werken Luisteren Vragen stellen/ antwoord geven Zelfstandig werken
9.50	<ul style="list-style-type: none"> Kies enkele spreekwoorden van pagina Boerenverstand. Laat enkele kinderen dit in een rollenspel uitbeelden. Vragen: <ul style="list-style-type: none"> Wat betekenen deze spreekwoorden? Wie weet er nog meer? Wat betekenen die spreekwoorden? Vul de spreekwoorden aan. Boerenwoordenboek. Laat de kinderen overleggen over de betekenis van de woorden in groepjes van 4. Eén of meer woordenboeken paraat. Laat om de beurt een groepje de betekenis van een aantal woorden zeggen. Lezen teksten over koeien, bekijken foto's <ul style="list-style-type: none"> Wie heeft er wel eens zulke koeien gezien? Lezen teksten over onhandig land. 	Rollenspel Vragen stellen/ antwoord geven Overleggen Vragen stellen/ antwoord geven Luisteren Vragen stellen/ antwoord geven
10.00-10.15	Afsluiting <ul style="list-style-type: none"> Afsluiten met reflectie op het onderwerp boeren: <ul style="list-style-type: none"> Waarom zijn boeren belangrijk? Tekenen landschap 	Vragen stellen/ antwoord geven Tekenen

Lesvoorbereidingsformulier		Les 2: de natuur
Boeren voor natuur		
Beginsituatie		
Dit is de tweede les in een serie van 3 over de boerderij en Boeren voor natuur. In de eerste les zijn de volgende onderwerpen behandeld: boeren, landschap, Boeren voor Natuur, kringloop, boerenuitdrukkingen en –woordenschat, koeien, landschapselementen.		
Lesdoelen		
De kinderen begrijpen aan het eind van de les dat veel natuur verbonden is aan het boerenbedrijf. Ze kennen en herkennen enkele soorten vogels en veldbloemen. Ze weten dat verschillende ecosystemen hun eigen (vogel-)soorten hebben. Ze begrijpen het principe van het regelen van waterpeil. Ze weten dat de grond vol leven zit.		
Pagina's uit kinderboek, materialen		
7 Vrije vogels: vogelvoorkeuren 8 Vrije vogels: wie woont waar? 12 Waterpeil		(2 bakken, stukje tuinslang, water, dweil, tafel, 2 ^e bak moet iets hoger kunnen staan (bijvoorbeeld op omgekeerde 3 ^e bak)
13 Poep = grond		(1 bord per groepje van 3, loepjes/ vergrootglazen, grond, emmers, schep)
4 Veldbloemen		(bouwplaten, gekleurd papier, stiften, scharen, lijm, plakband, kurk in plakjes, wit plastic bekertjes, groen ijzerdraad, grote vaas voor het eindresultaat)
Organisatie van de les		
<ul style="list-style-type: none"> - Alle kinderen hebben hun eigen kinderboek - Klaarzetten: materialen voor proefje (natte voeten) - Klaarzetten: materialen voor beestjes tellen, inclusief emmers grond - Voorbereiden: uitvergroten en kopiëren bouwplaat veldboeket - Klaarleggen: materialen voor knutselen veldboeket 		

Lesverloop		
Tijd	Introductie	Werkvormen
9.00 uur	<ul style="list-style-type: none"> Voor de les materiaal klaar zetten Kinderdoeboeken op tafel Starten met een aantal vragen: <ul style="list-style-type: none"> Wat vond je leuk aan de vorige les? Waar leeft een boer van? Waarom zijn boeren belangrijk? Wat is een landschap? Welke dieren wonen op de boerderij, behalve de boerderijdieren? 	Vragen stellen/ antwoord geven
9.10	Kern <ul style="list-style-type: none"> Voorlezen tekst over vogelvoorkeuren. Maken woordzoeker Bekijken foto's van vogels van de hei. Wie kent ze? Maken raadseltjes Wie woont waar. Trek een lijn tussen de vogels en hun leefgebied. Leer de namen uit je hoofd. Bespreken: wie kent de vogelnamen nu? Voorlezen tekst over natte voeten Proefje met water <ul style="list-style-type: none"> Wellicht eerste keer voordoen. Wie wil het proberen? Wie kan uitleggen hoe de polders droog zijn gemaakt? 	Luisteren Zelfstandig werken Vragen stellen/ antwoord geven Zelfstandig werken Vragen stellen/ antwoord geven
9.30	<ul style="list-style-type: none"> Voorlezen tekst over grond <ul style="list-style-type: none"> Wie heeft er vragen over deze tekst? Wie kan het navertellen? Wie heeft er wel eens beestjes gezocht? Proefje beestjes tellen in groepjes van 3 <ul style="list-style-type: none"> Hoeveel beestjes heb je gevonden? Lezen tekst over veldbloemen. Wie plukt er wel eens bloemen? <ul style="list-style-type: none"> Welke vind je mooi? Welke namen van bloemen ken je? 	Vragen stellen/ antwoord geven Luisteren Vragen stellen/ antwoord geven Kijken/ doen Luisteren Vragen stellen/ antwoord geven
10.00		
10.10-10.30?	Afsluiting <ul style="list-style-type: none"> Afsluiten met reflectie op het onderwerp natuur: <ul style="list-style-type: none"> Wat weet je nu over natuur op de boerderij? Maken veldboeket 	Vragen stellen/ antwoord geven Knutselen

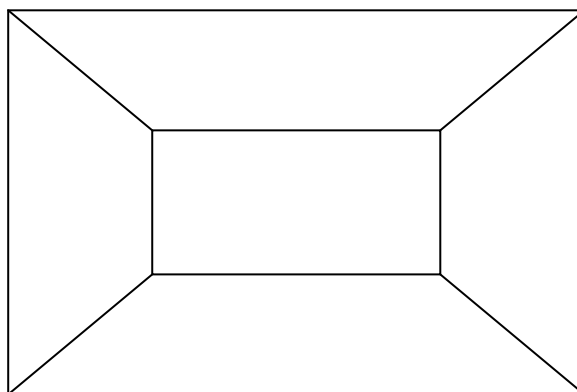
Lesvoorbereidingsformulier		Les 3: eten
Boeren voor natuur		
Beginsituatie		
Dit is de laatste les in een serie van 3 over de boerderij en Boeren voor natuur. In de eerste les zijn de volgende onderwerpen behandeld: boeren, landschap, Boeren voor Natuur, kringloop, boerenuitdrukkingen en –woordenschat, koeien, landschapselementen. In de tweede les is ingegaan op: weidevogels, veldbloemen, water en grond.		
Lesdoelen		
De kinderen kunnen aan het eind van de les de relatie leggen tussen de boerderij, voedsel, gezondheid, koopgedrag en armoede. Ze weten wat 'biologisch' betekent. Ze kennen de keurmerken EKO en Max Havelaar.		
Pagina's uit kinderboek, materialen		
7 Voedsel 10 Bio-boer 14 Verre boer	(Atlas of grote wereldkaart, 'blanco' wereldkaart om op te tekenen)	
Organisatie van de les		
<ul style="list-style-type: none"> - Alle kinderen hebben hun eigen kinderboek - De kinderen hebben enkele dagen geleden al de opdracht gekregen thuis en in de winkel zoveel mogelijk landen te verzamelen - Klarleggen/ ophangen: atlas of grote wereldkaart - Kopiëren/ vergroten wereldkaart om op te tekenen - Jampotjes, karnemelk, slagroom (ongeklopt), zeefjes 		

Lesverloop		
Tijd	Introductie	Werkvormen
9.00 uur	<ul style="list-style-type: none"> Voor de les materiaal klaar zetten Kinderdoeboeken op tafel 	
	<ul style="list-style-type: none"> Starten met een aantal vragen: <ul style="list-style-type: none"> - Wat vond je leuk aan de vorige les? - Welke dieren wonen op de boerderij, behalve de boerderijdieren? - Wat kun je vertellen over grond? - Wat kun je vertellen over water? - Noem eens een paar namen van bloemen? 	Vragen stellen/ antwoord geven
9.10	<p>Kern</p> <ul style="list-style-type: none"> Maken puzzel waar is je eten van gemaakt <ul style="list-style-type: none"> - Bespreken oplossing Bekijken plaatje schijf van 5. Leg het principe uit van de schijf van 5: je hebt elke dag, en het liefst bij elke maaltijd, iets nodig uit ieder vak. <ul style="list-style-type: none"> - In welk vakje hoort macaroni? - In welk vakje hoort kaas? - In welk vakje hoort een appel? - In welk vakje hoort....? Voorlezen tekst over gezond eten. <ul style="list-style-type: none"> - Welke dingen uit de puzzel zijn ongezond? - Welke zijn gezond? 	Zelfstandig werken Vragen stellen/ antwoord geven Luisteren/ kijken
9.25	<ul style="list-style-type: none"> Groepsgesprek <ul style="list-style-type: none"> - Wat eet je bij je ontbijt? - Wat eet je tussendoor? - Wat eet je tussendemiddag? - Wat eet je 's avonds? - Eet je gezond? - Vind je jezelf te dik? - Zo nodig pesten ter sprake brengen - Wat doe je aan sport? - Wat is gezond en ook lekker? 	Vragen stellen/ antwoord geven
9.45	<ul style="list-style-type: none"> Voorlezen teksten over biologische boeren <ul style="list-style-type: none"> - Wat is biologisch? - Wie eet er wel eens biologisch? - Smaakt dat anders? 	Luisteren Vragen stellen/ antwoord geven
10.00	<ul style="list-style-type: none"> Proefje zelf boter maken door enkele kinderen Voorlezen tekst over verre boer Wereldkaart <ul style="list-style-type: none"> - Zet de landen die je gevonden hebt op de kaart Duurzaamheid <ul style="list-style-type: none"> - Waarom halen wij ons eten uit verre landen? 	Kijken/ doen Luisteren Opzoeken/ maken Vragen stellen/ antwoord geven

	<p>(omdat het hier niet groeit, omdat het soms goedkoper is)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kijk eens op de kaart hoe ver ons eten moet reizen - Denk eens aan hoeveel vliegtuigen, boten en vrachtauto's met ons eten onderweg zijn. Is dat goed voor het milieu, denk je? - Waarom denk je dat het soms goedkoper is om eten uit verre landen te halen? (lage lonen, werken met gif) - Hoe kunnen we arme mensen helpen een beter leven te krijgen? (Max Havelaar kopen, geven aan goede doelen) - Hoe kunnen we in de winkel op het milieu letten? (streekproducten/ biologisch/ producten uit Nederland kopen) 	
10.30	<p>Afsluiting</p> <ul style="list-style-type: none"> • Afsluiten met reflectie op het onderwerp eten: <ul style="list-style-type: none"> - Wat is gezond eten voor jou, de natuur en de arme mensen? - Hang de kaart aan de muur 	Vragen stellen/ antwoord geven

3. Tips

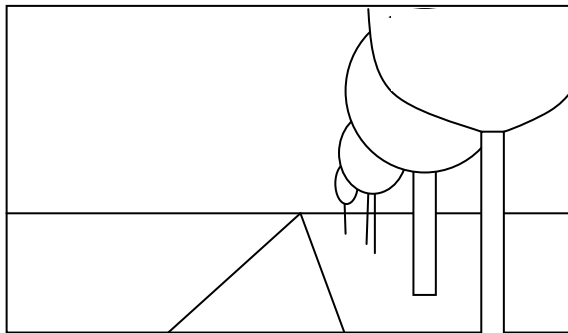
- De uitdrukkingen en gezegden van pagina 5 kun je door de kinderen laten uitbeelden in een rollenspel.
- Het opzoeken van de woorden van pagina 5 kun je met de placemat-methode doen in groepjes van 4. Ieder kind schrijft aan zijn kant van een vel papier wat hij denkt dat de woorden betekenen. Vervolgens gaat het groepje overleggen wat de juiste betekenissen zijn. Deze worden in het midden geschreven.

- Als het zelf opzoeken van woorden in het woordenboek of op internet te moeilijk is voor je klas, kun je in willekeurige volgorde de antwoorden laten opschrijven en de kinderen lijntjes laten trekken tussen de woorden en de betekenissen:

Hectare	Een stuk grond van 100 bij 100 m
Ligboxenstal	Stal waar de dieren vrij kunnen rondlopen
Potstal	Stal waarin de mest wordt vermengd met stro en gedurende de hele stalperiode niet wordt verwijderd
Kuilvoer	Half gedroogd gras, wintervoer
Krachtvoer	Voedzaam veevoer
Zeug	Vrouwtje van het varken
Beer	Mannetje van het varken
Pink	Jonge koe vanaf 6 maanden oud
Gemengd bedrijf	Boerderij met akkerbouw en veeteelt
Houtwal	Afscheiding met bomen en struiken op een aarden wal
Vruchtbaarheid	Vermogen van de grond om planten te laten groeien
Oogst	Opbrengst
Biest	Eerste melk van een koe na de geboorte van een kalf

- De tekenopdracht van het landschap kan gebruikt worden om het principe van perspectief uit te leggen (horizon met 1 of meer verdwijnpunten).

- De knutselopdracht: maak je eigen veldbloemenboeket spreekt de jongens in de klas mogelijk minder aan. Alternatieve opdrachten kunnen zijn:
  - Maak een abstract schilderij, geïnspireerd op 1 of meer

veldbloemen. Denk bijvoorbeeld aan kamille, korenbloem, pinksterbloem, zuring, akkerdistel, akkerviooltje, vergeet-mij-nietje en ereprijs. Zoek eerst foto's op internet (www.fotoherbarium.nl).

- Als het seizoen geschikt is: pluk veldbloemen uit de berm en teken ze precies na.
- Kies een symmetrische bloem. Kies twee kleuren papier. Het ene papier moet de helft zijn van het andere papier. Maak een spiegelbloem door vormen uit het halve papier te knippen en deze omgeklapt op de juiste plek te plakken op de andere helft van het onderste papier.
- Probeer het proefje (natte voeten) eerst even uit.
- Neem voldoende tijd voor het verzamelen van grond, het is niet leuk als er geen beestjes inzitten om te tellen.
- De Stichting Veldwerk Nederland heeft zoekkaarten om bodembeestjes op naam te brengen (www.veldwerkwinkel.nl).
- Het proefje met de wormen kun je thuis laten doen, maar je kunt ook je klassenhulpjes (of als beloning voor degenen die het best meedoen) 1 pot laten maken, op school bewaren en iedere week even kijken. Als het goed is, roeren de wormen de verschillende lagen een beetje door elkaar en worden de blaadjes mee onder de grond getrokken.
- Leg zelf een 'groentetuintje' aan in de klas of in de schooltuin.
- Laat kinderen thuis iets lekkers maken (biologisch) en organiseer een buffetje in de klas.
- Laat de kinderen ook eens kijken op de websites op de achterkant van het kinderdoeboek. Bekijk ze eerst zelf zodat je ze kunt begeleiden.
- Combineer het thema boerderij met een ander thema, bijvoorbeeld water. Bezoek het watermuseum in Arnhem, dat een speciaal programma heeft voor kinderen.
- Andere goede combi-onderwerpen zijn geschiedenis (openluchtmuseum), voedsel (kookles), of natuur (excursie). Er zijn diverse lespakketten beschikbaar bij gespecialiseerde organisaties en centra voor Natuur- en Milieueducatie.